

VÁCLAV BLAŽEK

BALKANO-ROMÁNSKÉ JAZYKY: LEXIKOSTATISTICKÝ TEST

Abstract

In the article the mutual genetic relationship between four living Balkano-Romance idioms are studied, applying the method of so-called 'recalibrated' glottochronology. According to results, it is possible to divide the Balkano-Romance dialect continuum into two parts, Northern, represented by Daco-Rumanian and Istro-Rumanian, and Southern, consisting of Arumanian and Megleno-Rumanian.

Keywords

Balkan; Romance; classification; glottochronology; loanword

0 Úvod

Cílem článku je ustanovit vnitřní genetickou klasifikaci čtyř dosud živých balkano-románských jazyků. Jde o další pokus zmapovat méně známé románské jazyky (viz Novotná – Blažek 2008 o jazycích réto-románských). Všechny existující balkano-románské idiomy jsou nejprve představeny v historicko-demografickém kontextu. Pro potřeby klasifikace byla zvolena strategie kvantitativního vyhodnocení společně zděděné základní slovní zásoby. Následuje představení použité metody, zvané glottochronologie, od jejích 'klasických' počátků v 50. letech 20. století, motivovaných radiokarbonovou metodou, až k 'rekalibrované' verzi z 90. let téhož století. 'Rekalibrovaná' verze zde byla aplikována v souladu se svými postuláty až po důkladné etymologické analýze, kterou zprostředkovává tabulka v příloze. Výsledek v zásadě podpořil klasifikační model zformulovaný na základě kvalitativního přístupu.

1 Historicko-demografický přehled balkano-románských jazyků

1.1 Rumunský

Vznik římské provincie Dacie a její romanizace začínají r. 106 n. l., kdy císař Traián završil definitivním vítězstvím svou vojenskou kampaň proti Dákům ve-

deným Decebalem. Jeho následovník Hadrián novou provincií rozdělil v letech 118–19 na dvě části, severní a centrální, známou pod jménem *Dacia superior*, a jižní, nazývanou *Dacia Inferior*. Ale už v 70. letech 3. st. za panování císaře Aureliána bylo rozhodnuto římské legie i administrativu z Dacie stáhnout. Skutečnost, že za pouhých 165 let římské nadvlády se mezi nepřátelsky naladěnými Dáky trvale rozšířila latina, vzbuzuje dodnes údiv a není jednoznačně vysvětlena. K rychlé romanizaci nesporně přispěl přesun osadníků z provincie Noricum a ze severní Itálie. Nedostatek hodnověrných historických informací z následujících staletí však nedovoluje podrobněji rekonstruovat proces vedoucí ke konstitování moderních balkanorománských variet. Z nich nejvýznamnější roli hraje **rumunština**, státní jazyk Rumunské republiky, a **moldavština**, státní jazyk Moldavské republiky, fakticky jediný jazyk nazývaný **dákorumunština**, rozdělený jen umělou hranicí vytvořenou r. 1940 na řece Prut, která ani neodráží hranice mezi dialekty. Rozlišují se minimálně tři dialektové zóny: **severní**, zahrnující nářečí dnešní Moldavské republiky a zbytku historické Moldávie na severu Rumunska, plus severní Transylvánie; **jižní**, kam se řadí nářečí jižní Transylvánie a Valašska, včetně metropole Bukurešti; **jihozápadní** nářečí se užívají v Banátu.

Rumunština se stává literárním jazykem relativně pozdě, až v 16. st., ač balkanorománská věta *torna, torna, fratre* „obrat' se, obrat' se, bratře“, byla zaznamenána v jedné byzantské kronice už r. 583. Prvním známým souvislým textem je dopis z r. 1521 jistého šlechtice jménem Neacșu, adresovaný městské radě v Brașově. Obsahuje asi 200 slov psaných cyrilicí. Více méně ustálený pravopis vede některé badatele k závěru, že mu předcházela ještě starší literární tradice. Další dochovaný písemný doklad je kupní smlouva z r. 1563 nebo 1564. Z poslední třetiny 16. st. pochází už více než stovka písemností, zejména dopisů a právních dokumentů. Objevují se i první překlady biblických textů z církevní slovanštiny. Nejvýznamnější je tzv. Voronežský kodex, sestávající z překladu části Skutků apoštolských a žaltáře *Scheia, Voroneț a Hurmuzaki*. Je pro něj typický tzv. *rotacismus*, tj. přechod *-n-* > *-r-*, který charakterizuje severní dialekty a také istrorumunštinu.

R. 1544 byl v Sibiu vytištěn rumunský překlad katechismu, který se tak stal první knihou v rumunštině. Žel, žádný výtisk z této první edice se nedochoval. První skutečně dochovanou rumunskou knihou je katechismus vytištěný r. 1560 jáhnem Coresim. O rok později Coresi vydal překlad evangelií, následovaly překlady pravoslavné liturgie (1570) a žaltář (1577). Coresi používal jižní dialekt, v němž se neobjevuje rotacismus. Úplný překlad Bible, tzv. Bukurešťská bible z r. 1688, významnou měrou přispěla ke standardizaci národního literárního jazyka. Předcházelo jí vydání překladu Nového zákona r. 1648. Ze 17. st. pocházejí též nejstarší původní díla. Oblíbeny jsou historické spisy jako „Moldavské kroniky“, na nichž se podíleli Grigore Ureche (?1590–?1647) a jeho pokračovatel, básník Miron Costin (1633–1691), nebo „Valašské kroniky“ Constantina Cantezuzina (?1650–1716). Tato tradice pokračuje i v 18. st., mj. v pozoruhodné třísvazkové „Kronice pradávne historie Rumunů, Moldavanů a Valachů“ (1719–22) od osvícence Dimitrie Cantemira (1673–1723). Vedle řady dalších historických

a filozofických spisů, psaných kromě rumunštiny též latinsky a řecky, je Cantemir pokládán i za autora prvního rumunského románu, nazvaného „Děje hieroglyfické“ (1705). Během 19. st., od nástupu romantismu, se rumunská literární tradice zařadila svou žánrovou skladbou k evropskému literárnímu mainstreamu.

Specifickým vývojem prošlo i písemné zaznamenávání rumunštiny. V 16. až 19. st. sloužila k zápisu rumunštiny převážně cyrilice, i když i ona prodělala svůj vývoj. Původně 43 znaků bylo postupně redukováno na 28. Latinka se poprvé objevuje už na konci 16. st., a to v textech z Transylvánie. Zde dominovala maďarština zapisovaná latinkou, tedy i pravopis transylvánské rumunštiny se přizpůsobil maďarskému úzu. První rumunskou knihou tištěnou v latince se stala *Carte de rogacioni* „Modlitební kniha“, kterou r. 1779 vydal ve Vídni Samuil Micu-Klein (1765–1806). Z Transylvánie pocházela většina členů tzv. Transylvánské školy (*Școală ardeleană*), která položila základ pozdějšímu definitivnímu vítězství latinky – ve Valašsku 1860, v Moldávii 1863 až 1940, opět 1989. Již zmiňovaný Micu-Klein a Gheorghe Șincai (1754–1816) vydali r. 1780 pod latinským titulem *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae* „Základy jazyka dákorumunského neboli valašského“ první rumunsky psanou gramatiku. Další významnou gramatiku (*Gramatica românească*) vydal r. 1828 literát Ion Heliade Rădulescu (1802–72). Použil zde zjednodušenou cyrilici, když vypustil přebytečná písmena. R. 1837 se objevuje jeho překlad Rousseauovy *La nouvelle Héloïse*, pro nějž zavedl tzv. přechodový pravopis, sestávající z 19 písmen cyrilice, 10 písmen latinky a dvou písmen společných pro obě písma. Během 19. st. představitelé Transylvánské školy řeší otázku, zda rumunský pravopis založený na latince má být fonetický jako v případě cyrilice, nebo historický, který by odrážel etymologické souvislosti s latinou a dalšími románskými jazyky. Objevují se též puristické tendence, jejichž cílem bylo eliminovat četné nerománské prvky ve slovní zásobě rumunštiny. Nahradit je měly latinské neologismy nebo výpůjčky z italštiny a francouzštiny. Diskuse o pravopisu zažila řadu zvratů, kdy jednotlivé osobnosti i celé instituce průběžně měnily svá stanoviska. Poslední pravopisná reforma proběhla r. 1993.

Rumunština během svého vývoje byla vystavena různě intenzivnímu vlivu několika jazyků. Jejím latinskému základu předchází paleobalkánský substrát, který se zpravidla identifikuje s jazyky Dáků a Getů. Různí autoři odhadují paleobalkánský vklad na 80 až 160 slov, která většinou mají své protějšky v albánštině. Po rozpadu Římské říše se čerstvě romanizovaná Dacie dostává do sféry vlivu Byzance a posléze Osmanské říše. Výsledkem dlouhodobého sousedství v rámci jednoho i druhého státního subjektu se stává tzv. „balkánský jazykový svaz“, kdy se zejména v gramatickém plánu sblížují jazyky bez užších genetických vazeb, konkrétně novořecký, albánský, makedonský a bulharský, rumunský. K jejich společným rysům se řadí např. postpozitivní člen (chybí v novořečtině), zánik infinitivu aj. Od poloviny 6. st. pronikají k dolnímu Dunaji i dále na jih Slované. Postupně se konstituují raněstředověké státy balkánských Slovanů jako Bulharsko, Srbsko, Chorvatsko, jichž bylo území dnešního Rumunska součástí nebo s nimi alespoň sousedilo. Bulharská redakce církevní slovanštiny sloužila

jako literární jazyk mezi Rumuny až do 17. st. Podíl slovanských výpůjček v rumunštině přesahuje 20%. Patří sem např. tato slova: *ceas* „čas“, *gâscă* „husa“, *glas* „hlas“, *iubi* „milovat“, *nevastă* „žena“, *prieten* „přítel“, *sfânt* „svatý“, *slugă* „sluha“, *smântână* „smetana“, *sută* „sto“, *zapadă* „sníh“, aj. Od konce 9. st. se k sousedům balkanorománských idiomů řadí též maďarština. Část Maďarů při postupu do Pannonie se usadila v Transylvánii, důsledkem čehož je dlouhodobá interference mezi oběma jazyky. V rumunštině se objevují např. tato maďarská slova: *fel* „druh“ < *féle*, *gând* „myšlenka“ < *gond*, *oraş* „město“ < *város* aj. Ještě před pádem Konstantinopole r. 1453 pronikají na Balkán osmanští Turci, usazují se zde a podrobují si místní obyvatelstvo. Také vliv turečtiny nelze opomenout. Rumunština si osvojila např. tato turecká slova: *cioban* „pastýř“ < *çoban*, *duşman* „nepřítel“ < *düşman*, *papuc* „pantofel“ < *pabuç*. Od 16. st. se zejména v Transylvánii usazují němečtí osadníci, jejichž prostřednictvím se Rumunsko seznamuje se západoevropskými tradicemi. Do rumunštiny přinesla němčina např. slova *cartof* „brambor“ < *Kartoffel* nebo *chelner* „číšník“ < *Kellner*. Díky napoleonským válkám se zvýšila prestiž francouzštiny, která se také stala zdrojem řady kulturních výpůjček, např. *birou* „psací stůl, úřad“ < *bureau*, *creion* „tužka“ < *crayon*, *nuanţa* „odstín“ < *nuance*. Od 40. let 20. st. zasáhl rumunštinu vliv ruštiny, daleko více však moldavštinu, neboť větší část historické Moldávie se v letech 1940–90 tvořila součástí Sovětského Svazu. Nejmladší vrstvou kulturních výpůjček jsou slova anglického původu: *gem* „džem“ < *jam*, *meci* „utkáni“ < *match* aj.

Celkový počet uživatelů rumunštiny (*limbă română*) se odhaduje na 26 mil. Nejvíce, asi 22 mil. v samotném Rumunsku, kde jsou započítáni i Maďaři, Romové a Němci, pro něž je rumunština druhým jazykem. Na druhém místě následuje Moldavsko, kde se nazývá *limbă moldovenească*. Nejpochetnější rumunská minorita mimo tyto dvě země žije na Ukrajině (kolem 400 tis.), především v severní Bukovině, která v letech 1918–1940 a 1941–44 tvořila součást Rumunska. V mimoevropských diasporách nejvíce Rumunů žije v USA, Kanadě, Izraeli a Austrálii.

1.2 Arumunský = makedorumunský = cincarský = vlah/vlach

Jazyk nevelkých, zčásti ještě nomádských komunit, rozptýlených po Řecku, Albánii, Makedonii, Bulharsku, Srbsku a Rumunsku. Rozpadá se na dvě dialektové zóny: severní, reprezentovanou dialekty *farsherot*, rozšířeným po Albánii, severozápadním a severním Řecku a jihozápadní Makedonii, a moskolejským, rozšířeným v Albánii, severním Řecku, a jihozápadní Makedonii, a jižní, reprezentovanou dialekty pindijským, užívaným v pohoří Pindos a v blízkosti masivu Olympu na severu Řecka, a gramostijským, rozptýleným na severu a severovýchodě Řecka, východě Makedonie a jihozápadě Bulharska. Počet uživatelů arumunštiny není znám, realistický odhad se pohybuje kolem 120 tis. (viz *Ethnologue*): Řecko 50 tis. (1993), Rumunsko 58 tis. (3/4 v Dobrudži), 15 tis. Srbsko, 10 tis. Albánie (1993), 10 tis. Bulharsko (2007), 9.7 tis. Makedonie (2007). První známý text byl

zapsán r. 1731 řeckou abecedou na ikoně. Z 18. st. pochází ještě několik dalších liturgických textů. Tehdy byly sestaveny i první arumunsko-řecké slovníky. Pro pozdější zápisy arumunštiny, ale i autorskou tvorbu se používá latinka. Mezi arumunskými literáty nejvíce proslul básník George Murnu (1868–1957).

1.3 Meglenorumunský = vlah/vlach

Roku 2002 meglenorumunský jazyk užívalo asi 5 tis. lidí, z toho kolem 3 tis. obyvatel několika severořeckých vesnic v prefekturách Kilkis a Serres, dále v přílehlých makedonských obcích, mj. Huma, v blízkém městě Gevgelija a v makedonské metropoli Skopje. Po 1. světové válce se část Meglenorumunů odstěhovala do rumunské Dobrudži, kde ještě asi 1200 osob užívá původní jazyk, i když se od nich menší komunita přesunula do Banátu. Dnes meglenorumunský jazyk nemá vlastní písemnost, k dispozici jsou pouze folklórní texty. Chybí i moderní sociolingvistické údaje, neboť podle oficiálního řeckého postoje Meglenorumuni, pojmenovaní podle meglenského okresu na severu Řecka, jako minorita neexistují.

1.4 Istrorumunský = rumeri

Jazyk dvou nevelkých a od sebe oddělených komunit, severnější *Ćići* kolem lokality Žejane v blízkosti hory Vele Mune, jižnější *Vlahi* kolem lokality Šušnjevića na severovýchodě Istrijského poloostrova (Chorvatsko). Celkový počet uživatelů postupně klesá: 1644 (1921 – italský census) nebo 3000 (1926 – odhad S. Pušcariu), 811 (1991), 560 (1994 – Ethnologue), 170 (1998), 137 (2001). Jedinou literární památkou je *Calendaru lu rumeri din Istrie* „Kalendář istrijských Rumunů“ z roku 1905. Publikovány byly rovněž folklórní texty. Istrorumunský jazyk zřejmě představuje pokračování balkanorománského dialektu, který se konstituoval severně od Dunaje.

2 Představení glottochronologie: ‘klasická’ a ‘rekalibrovaná’ metodika

Absencí absolutní chronologie v datování konkrétních jevů dlouhodobě trpěly nejdůležitější vědy, objektem jejich zájmu je člověk z pohledu vývoje: archeologie, genetika s antropologií i historická jazykověda. Všechny jmenované disciplíny se musely spokojovat pouze s chronologií relativní. Archeologie se opírala zejména o metody terénní geologie, kdy hlubší kulturní vrstva předpokládá vyšší stáří. V genetice a antropologii se přeměřovaly lebky a všechny končetiny, vypočítávaly se všemožné podíly a z jejich srovnání se odvozovaly závěry o vývojových tendencích. Také historická jazykověda umí určit pořadí změn např. ve vývoji hláskosloví. Pokud však překročíme časovou hranici datovaných písemných záznamů, zůstává jediný prostředek pro absolutní chronologii – studium výpůjček z jazyků či do jazyků s delší literární historií. Za touto časovou mezí, např. při určování stáří rozchodu, tzv. divergenci, konkrétního seskupení příbuzných jazyků, neposkytuje tradiční historická jazykověda už nic.

Klíčem k absolutnímu datování divergence původně geneticky jednotných populací se stal objev vnitřní struktury nukleových kyselin, nositelek genetické informace z r. 1953, kdy Američané Francis H.C. Crick a James D. Watson a Novozélandčan Maurice H.F. Wilkins vytvořili jejich šroubovicový model. O 9 let později byli oceněni Nobelovou cenou. Další bádání na poli přirozených mutací genetických informací přineslo důkaz, že studované změny jsou funkcí času, tudíž dle jejich četnosti je možno určit dobu, po jakou proces změn probíhá. Je-li impulsem ke změnám rozpad původně homogenní populace, máme zde nástroj ke změření doby, po jakou jsou dceřiné populace odděleny.

Rovněž archeologie překročila hranice možností geologických vrstev a dopracovala se hned několika metod určujících stáří zkoumaných objektů. Zmíňme nejvýznamnější z nich, tzv. *radiokarbonovou metodu*. U jejího zrodu stál americký chemik Willard Frank Libby. Na počátku byl objev radioaktivního izotopu uhlíku s atomovým číslem 14 z r. 1939. Tehdy se zjistilo, že tento izotop vzniká v horních vrstvách atmosféry, kde neutrony uvolňované kosmickým zářením mění jádra dusíku právě v radioaktivní izotop uhlíku. Atmosférický radiouhlík, jehož podíl oproti běžnému uhlíku C^{12} byl stanoven na $1 : 10^{12}$, je chemicky velmi aktivní a rychle se mění v oxid uhličitý. V této podobě je asimilován zelenými rostlinami. Prostřednictvím potravního řetězce se pak dostává do všech živých organismů. Vlastnosti izotopu C^{14} Libby aplikoval r. 1947 pro archeologické datování vzorků organického původu. Vycházel z následujících předpokladů: podíl izotopů C^{14} a C^{12} je v živých organismech stálý. Po jejich smrti nastává rozpad radioaktivních jader, který se řídí exponenciální funkcí, tj. po uplynutí určitého časového intervalu klesá podíl radioaktivních jader na polovinu, po uplynutí téhož intervalu opět na polovinu, tj. polovinu oné poloviny, atd. Časový interval, po jehož uplynutí klesá podíl původního množství na polovinu, se nazývá *poločas rozpadu*. Je to veličina vlastní všem radioaktivním látkám. Pro izotop C^{14} stanovil Libby poločas rozpadu na 5568 let. Radiokarbonová metoda, ač drahá a zatížena nezanedbatelnou chybou, se na dlouho stala jediným nástrojem archeologů při určování absolutního stáří vzorků organického původu. Libbyho přínos byl r. 1960 oceněn udělením Nobelovy ceny za chemii. Posléze se však ukázalo, že poločas rozpadu izotopu C^{14} byl stanoven nepřesně. Jeho nová hodnota byla vyčíslena na 5730 let. Také axiom o konstantním podílu izotopů uhlíku v atmosféře vzal za své. Další bádání ukázalo, že podíl izotopů kolísal v závislosti na intenzitě kosmického záření a změnách zemského magnetického pole. Řešení, jak naměřené hodnoty přiblížit skutečným, poskytla tzv. *dendrochronologická kalibrace*. Kmeny stromů použité např. pro starověké stavby, jejichž stáří umíme datovat, skýtají svými letokruhy jednoznačné absolutní datování. Radiokarbonové datování stáří jejich dřeva dává pravidelně mladší výsledky než je součet věku stavby plus příslušný počet letokruhů. Touto cestou lze porovnat celou řadu dat a propojit je do tzv. *kalibrační křivky*. Ověřitelné výsledky se již velmi blíží realitě, ale přesto nejpřednější laboratoře specializované na radiokarbonové datování předkládají různé kalibrační křivky. Připomeňme elementární matematický aparát, užívaný pro radiokarbonové datování:

(1) $\Delta N(t) = -\lambda \times N(t) \times \Delta t$... úbytek ΔN z N radioaktivních jader za časový interval Δt , kde λ je konstantou úměrnosti

(2) $dN(t) = -\lambda \times N(t) \times dt$... aproximace diskrétních veličin spojitými umožňující integraci

$$\int \frac{dN(t)}{N(t)} = \int -\lambda \times dt \quad \dots \text{jež vede k řešení}$$

$\ln N(t) = -\lambda \times t + C$. Po odlogaritmování dostaneme

$$N(t) = e^{-\lambda t + C} = e^{-\lambda t} \times e^C, \text{ kde } e^C = K. \text{ Můžeme tedy psát}$$

$$N(t) = K \times e^{-\lambda t}.$$

Zbývá určit smysl konstanty K . Učiníme tak vzhledem k počátečním podmínkám, tj. v čase $t = 0$, kdy $N(t) = N_0$:

(3) $N(t) = N_0 \times e^{-\lambda t}$, kde N_0 představuje počet nerozpadlých jader na počátku procesu.

Z rovnice (3), která je standardním řešením diferenciální rovnice (2), odvodíme význam tzv. *poločasu rozpadu* T , který je definován jako doba, za níž klesne počet nerozpadlých jader na polovinu:

$$(4) N(T) = \frac{1}{2} N_0$$

$$\frac{1}{2} N_0 = N_0 \times e^{-\lambda T}, \text{ po zkrácení}$$

$$\frac{1}{2} = e^{-\lambda T}, \text{ po zlogaritmování}$$

$$\ln \frac{1}{2} = -\lambda T, \text{ tj. } \ln 2 = \lambda T, \text{ čili}$$

$$(5) T = \frac{\ln 2}{\lambda}$$

Poločas rozpadu radioaktivního izotopu C^{14} byl experimentálně stanoven na 5730 let. Umíme tedy určit hodnotu rozpadové konstanty λ .

Při praktických výpočtech je užitečné vyjít ze vzorce, který vyplývá z definice poločasu rozpadu. Klesne-li počet nerozpadlých jader po každém uplynutí doby T na polovinu, bude platit:

(6) $N(t) = N_0 \times (\frac{1}{2})^n$, kde n znamená, kolik intervalů T pokrývá stáří vzorku. Odtud

$$\frac{N(t)}{N_0} = \left(\frac{1}{2}\right)^n, \text{ tj. } \frac{N_0}{N(t)} = 2^n. \text{ Zlogaritmuje}$$

$$\ln \frac{N_0}{N(t)} = \ln 2^n = n \times \ln 2 \text{ a dostaneme}$$

$$(7) n = \frac{\ln \frac{N_0}{N(t)}}{\ln 2}$$

Odtud vyplývá pro stáří vzorku

$$(8) t = n \times T .$$

2.1 Libbyho radiokarbonová metoda už na přelomu 40. a 50. let inspirovala amerického antropologa a specialistu na jazyky původních obyvatel Ameriky, Morrise Swadeshe, k aplikaci na vývoj jazyků, jejímž cílem mělo být absolutní datování dob divergence příbuzných jazyků. Swadesh usoudil, že výměna slov v jazyce se řídí obdobným exponenciálním zákonem jako rozpad radioaktivních jader izotopu C¹⁴. Potřeboval zjistit, jaká je rychlost výměny. Stanovil testovací spisek významů, nejprve o 215, poté o 200 lexikálních jednotkách, o nichž se domníval, že pravděpodobnost jejich přejímání jinými jazyky je minimální a současně jsou dostatečně univerzální, aby nezávisely na zeměpisných či kulturních podmínkách. Za spolupráce se specialisty zjišťoval rychlost změn testovacího spisku v jazycích s dostatečně dlouhou literární tradicí. Výsledky přepočtené na časový interval tisíc let kolísaly kolem průměrné hodnoty 19,5% změn z testovacího spisku, tj. v průměru 80,5% slov tzv. základní slovní zásoby ve vývoji jednoho jazyka by se během jednoho tisíciletí mělo zachovat (viz Swadesh 1952). Samozřejmě jen za předpokladu, jde-li o univerzální konstantu. V r. 1955 Swadesh publikoval novou studii, do níž už promítl první kritické reakce na uvedení glottochronologie o tři roky dříve. Nejradikálnější změnu prodělal testovací spisek. Ze dvou stovek jej Swadesh redukoval na rovnou stovku, přičemž některé nedostatečně univerzální pojmy nahradil jinými, s univerzálnější platností. Vzhledem k novému spisku přepočítal i rozpadovou konstantu. Její novou hodnotu stanovil na 14%. To znamená, že za 1000 let se podle Swadeshe v základním spisku v průměru zachová 86% lexikálních jednotek. Základní postuláty varianty glottochronologie z r. 1955 mohou být zformulovány následovně:

[1] Ve slovní zásobě každého jazyka lze vydělit její část, která se vyznačuje vyšší stabilitou než zbytek. Nazvěme ji *bázovou slovní zásobou* (BSZ).

[2] Je možno určit množinu významů, které se v libovolném jazyce závazně vyjadřují slovy z bázové slovní zásoby. Označme ji termínem *základní testovací spisek* (ZTS). Symbol N_0 bude znamenat počet různých významů, z nichž spisek sestává.

[3] Podíl r slov ze základního testovacího spisku, která se zachovávají po uplynutí stálého časového intervalu Δt , je konstantní; tj. záleží jen na délce intervalu, nikoliv na konkrétním jazyce či výběru slov.

[4] Všechna slova, z nichž sestává základní testovací spisek, mají stejné šance se zachovat během daného časového intervalu.

[5] Pravděpodobnost pro slovo ze základního testovacího spisku prajazyka zachovat se v testovacím spisku dceřiného jazyka nezávisí na jeho pravděpodobnosti zachovat se ve spisku jiného dceřiného jazyka.

Pro vyčíslení doby, která uplynula mezi existencí jazyků A a B, kde B je potomkem A, Swadesh převzal matematický aparát radiokarbonové metody. Vyšel z rovnice (3):

(9) $N(t) = N_0 \times e^{-\lambda t}$, kde λ představuje obdobu rozpadové konstanty v rovnici (3). Přesně je definována jako podíl slov v ZTS, která se vymění po proběhnutí jednoho tisíciletí. Odtud

$$(10) \quad \frac{N(t)}{N_0} = e^{-\lambda t}, \text{ čili } \ln \frac{N(t)}{N_0} = -\lambda t. \text{ Odtud}$$

$$(11) \quad t = \frac{\ln \frac{N(t)}{N_0}}{-\lambda} \text{ nebo } \ln \frac{c}{-\lambda}, \text{ kde } c = \frac{N(t)}{N_0}.$$

Pokud podíl r z postulátu (3) také vztáhneme k periodě jednoho tisíciletí, bude představovat konstantu komplementární k λ , tj.

$$(12) \quad r = 1 - \lambda.$$

Pro úbytek slov ze ZTS za jedno tisíciletí platí $\Delta N = N_0 - N(t_1) = N_0 - N_0 \times e^{-\lambda \times 1} = N_0(1 - e^{-\lambda})$. Stejnou hodnotu musí představovat i součin $N_0 \times \lambda$. Porovnáním $1 - e^{-\lambda} = \lambda = 1 - r$ (viz 11) dostáváme

$$(13) \quad r = e^{-\lambda}.$$

Ke stejnému výsledku dospějeme ještě rychleji porovnáním pravých stran rovnic vyjadřujících podíl zachovaných slov v ZTS za jedno tisíciletí: $N = N_0 \times e^{-\lambda \times 1}$ a $N = N_0 \times r$. Potom lze rovnici (10) přepsat pomocí vztahu (13) v podobě

$$(14) \quad c = r^t, \text{ kde } t \text{ udává čas v tisíciletích.}$$

Vzhledem k postulátu 5 bude podíl c_2 zachovaného lexika ze ZTS ve dvou příbuzných jazycích, tj. jazycích, které se vyvinuly ze společného prajazyka, roven druhé mocnině podílu slov zachovaných ve vývoji jednoho jazyka:

$$(15) \quad c_2 = (r^t)^2 = r^{2t}. \text{ Logaritmováním vyjádříme } t:$$

$$\ln c_2 = \ln r^{2t} = 2t \ln r. \text{ Odtud}$$

$$(16) \quad t = \frac{\ln c_2}{2 \ln r} \text{ nebo vzhledem ke vztahu (13)}$$

$$(17) \quad t = \frac{\ln c_2}{-2\lambda}, \text{ kde } c_2 \text{ znamená podíl společně zděděných párů slov z počtu všech párů slov v ZTS obou zkoumaných jazyků.}$$

Vzorce (16) nebo (17) se při aplikaci glottochronologie uplatňují nejčastěji. Pro ilustraci praktického postupu zkusme odhadnout dobu divergence němčiny a francouzštiny. V ZTS obou jazyků najdeme 33 párů společně zděděných slov. Oba spisky jsou kompletní, můžeme tedy položit $c_2 = 0,33$. Dosazením do rovnic (16) respektive (17) dostáváme dobu divergence v tisíciletích:

$$(16') t = \frac{\ln 0,33}{2 \ln 0,86} = \frac{-1,10866}{-0,30164} = 3,675$$

V praxi je výhodnější vypracovat si dostatečně bohatou množinu dat s odpovídajícími podíly zachování ZTS ve vývoji jednoho (c_1), respektive dvou (c_2) jazyků; t udává časovou vzdálenost od současnosti – viz TABULKA 1:

c_1	0,99	0,97	0,95	0,90	0,85	0,80	0,75	0,70	0,65	0,60	0,55	0,50	0,45	0,40	0,35	0,30	0,25	0,20	0,15	0,10
c_2	0,97	0,94	0,90	0,81	0,72	0,64	0,56	0,49	0,42	0,36	0,30	0,25	0,20	0,16	0,12	0,09	0,06	0,04	0,02	0,01
t	0,03	0,20	0,35	0,70	1,10	1,50	1,90	2,40	2,90	3,40	4,00	4,60	5,30	6,10	7,00	8,00	9,30	10,7	13,0	15,3

Dobu divergence němčiny a francouzštiny odečteme v řádku pro c_2 a t , když hodnota 0,33 se nachází mezi časy 3,40 a 4,00 tisíciletími. Odtud vyplývá, že společný prajazyk obou jazyků lze Swadeshovou metodikou datovat do doby asi před 3 700 roky, tj. 1 700 let př. Kr.

Zatím jsme uvažovali pouze o synchronní dvojici příbuzných jazyků. Jiná situace nastane, když každý z dvojice analyzovaných jazyků byl zaznamenán v jiné době, tj. od rozpadu jejich společného prajazyka do jejich zaznamenání uplynula různě dlouhá období t_1 a t_2 . Pro tuto situaci Swadesh vychází ze vztahu (16), který může být přepsán v podobě $2t = \frac{\ln c_2}{\ln r}$, a dále

$$(18) t_1 + t_2 = \frac{\ln c}{\ln r}$$

Protože obvykle neznáme ani jeden z časových úseků t_1 a t_2 , ale zpravidla jen jejich rozdíl Δt_{12} , nahradíme součet $t_1 + t_2$ výrazem $t_1 + t_1 + \Delta t_{12} = 2t_1 + \Delta t_{12}$, kde t_1 je kratší z obou časových úseků t_1 , t_2 . Odtud dostáváme pro dva asynchronně zaznamenané jazyky:

$$(19) t_1 = \frac{\ln c}{2 \ln r} - \frac{\Delta t_{12}}{2}, \text{ kde } t_1 = \min(t_1, t_2).$$

2.2 Swadeshovu glottochronologii uvítali specialisté zabývající se jazyky bez delší literární historie. Naopak, nejpříkřejšího odmítnutí se jí dostalo od indoevropeistů. Znamá historie jazyků s delší literární tradicí se někdy až dramaticky lišila od glottochronologických prognóz. Zajímavější než apriorní odmítnutí glottochronologie jako takové se jeví kritiky jednotlivých východisek či postupů, zvláště, když autoři navrhnou svá alternativní řešení. Nejpozoruhodnější modifikaci předložila Kanadanka Sheila Embletonová (1986) a Rus Sergej Starostin (1989, anglická verze 1999). Oba lingvisté se shodují v závěru, že klasická Swa-

deshova glottochronologie se mýlí v tom, že nerozlišuje záměnu slova za inovaci od náhrady výpůjčkou. Např. takovou inovací je ruské slovo *glaz*, které nahradilo všeslovanské **oko*. Výpůjčku zřejmě íránského původu lze identifikovat v ruském *sobaka*, oproti méně užívanému *pěs*, které odráží všeslovanské **pēsъ* „pes“. Starostinovo řešení je prosté: před jakýmkoliv výpočty je třeba spisek očistit od všech výpůjček. Učiníme-li tak u jazyků, na základě jejichž analýzy byla stanovena ‘rozpadová konstanta’ λ , dostaneme menší hodnotu konstanty a její výrazně menší rozptyl (tabulka 3). Starostin však šel ještě dále. Srovnal podíly zděděné slovní zásoby v týchž jazycích za různou dobu divergence v přepočtu na jedno tisíciletí, konkrétně v několika románských jazycích oproti lidové latině z poloviny 1. tis. n. l. a oproti rané klasické latině reprezentované dílem Plauta z přelomu 3. a 2. st. př. Kr. Hodnoty c v tabulce 2 jsou již očištěny od výpůjček, čas je udáván v tisíciletích.

TABULKA 2 jazyk	$c = \frac{N(t)}{N_0}$, $t = 1,5$	$\lambda = \frac{\ln c}{-t}$, $t = 1,5$	$c = \frac{N(t)}{N_0}$, $t = 2,2$	$\lambda = \frac{\ln c}{-t}$, $t = 2,2$
francouzský	88/99 = 0,89	0,07	75/97 = 0,77	0,12
španělský	90/98 = 0,92	0,06	79/97 = 0,80	0,10
rumunský	87/96 = 0,91	0,06	76/95 = 0,80	0,10

Starostin nachází pro rozdíly ve třetím a pátém sloupci jediné vysvětlení: vzorec (11), z něhož vyplývá, že $\lambda = \frac{\ln c}{-t}$, ve skutečnosti neplatí. Empirické hodnoty v tabulce 2 potvrzují, že vhodnou aproximací je funkce $\lambda^* = \frac{\lambda}{t} = \frac{\ln c}{-t^2}$ (20).

Podklady pro předchozí úvahy shrnuje TABULKA 3:

jazyk	stáří t [tisíciletí]	λ podle Swadeshe	λ bez výpůjček	$\lambda^* = \lambda / t$
anglický	1,3	0,14	0,10	0,08
německý	1,2	0,08	0,05	0,04
norský (riksmal)	1,0	0,20	0,05	0,05
islandský	1,0	0,06	0,06	0,06
francouzský	1,5	0,09	0,07	0,05
španělský	1,5	0,07	0,06	0,04
rumunský	1,5	0,09	0,06	0,04
japonský	1,2	0,11	0,06	0,05
čínský	2,6	0,10	0,10	0,04

Je zřejmé, že rozptyl tzv. ‘rozpadové konstanty’ λ v souladu s teorií zformulovanou Swadeshem je značný, od 6 do 20%. Očistíme-li spisky od výpůjček, rozptyl u analyzovaných devíti jazyků se zúží na interval 5 až 10%. Ještě užší interval vychází v případě, že λ je funkcí času, jak vysvětluje předchozí odstavce. Abstrahujeme-li od angličtiny, pohybujeme se mezi 4 až 6%. Touto cestou se Starostin dopracoval k odhadu, že časovému intervalu 1000 let odpovídá $\lambda = 0,05$. Situace angličtiny je zapeklitější, jako by se vyvíjela rychleji než je u větši-

ny ostatních jazyků běžné. Podle Starostina zde spolupůsobilo více vlivů, z nichž za nejvýznamnější pokládá masivní vliv jiných jazyků, v letech 800–1100 staroseverštiny, další púltisíciletí francouzštiny.

Ale ani nová hodnota rozpadové konstanty ustanovená na 5 % nezabraňuje tendenci k nižšímu datování dob divergence, jde-li o větší časovou vzdálenost. Zde Starostin hledá řešení v následující úvaze. Empiricky je prokázáno, že jednotlivá slova ve slovní zásobě jakéhokoliv jazyka včetně ZTS podléhají změnám nerovnoměrně. Pokud bychom v konkrétním jazyce slova seřadili v pořadí od nejméně stabilních po nejstabilnější, slova s nejnižší stabilitou by se vyměnila nejrychleji, zatímco slovům stabilnějším by byl určen delší život. Rychlost výměny tedy s časem klesá. Odtud Starostin odvozuje, že rychlost změn přímo závisí též na průběžné hodnotě $c(t)$ podílu slov zachovaných v čase t . Vzorec (9) tak nabývá nové podoby:

$$(21) N(t) = N_0 \times e^{-\lambda \times c(t) \times t^2} \text{ pro vývoj jednoho jazyka, kde } c(t) = \frac{N(t)}{N_0},$$

$$(22) N(t) = N_0 \times e^{-2\lambda \times \sqrt{c(t)} \times t^2} \text{ pro divergenci dvou jazyků vyvíjejících se ze společného prajazyka.}$$

Odtud už vyplývá výraz pro čas vývoje jednoho jazyka (23), resp. pro dobu divergence dvou jazyků (24):

$$(23) t = \frac{\sqrt{\ln c}}{\sqrt{-\lambda c}}$$

$$(24) t = \frac{\sqrt{\ln c}}{\sqrt{-2\lambda \sqrt{c}}}$$

Výsledkem je transcendentní funkce, neboť $c = c(t)$. Nejvhodnější určování dob divergence pro empiricky zjištěné hodnoty c poskytuje tabulka 4, kterou počítal Sergej Starostin:

c_1	0,99	0,97	0,95	0,90	0,85	0,80	0,75	0,70	0,65	0,60	0,55	0,50	0,45	0,40	0,35	0,30	0,25	0,20	0,15	0,10
c_2	0,97	0,94	0,90	0,81	0,72	0,64	0,56	0,49	0,42	0,36	0,30	0,25	0,20	0,16	0,12	0,09	0,06	0,04	0,02	0,01
t	0,3	0,8	1,0	1,5	2,0	2,4	2,8	3,2	3,7	4,1	4,7	5,3	6,0	6,8	7,8	9,0	10,7	12,7	16,6	21,5

Nyní můžeme přepočítat úlohu o době divergence němčiny a francouzštiny. V obou jazycích lze v ZTS určit po třech výpůjčkách. Společných paralel napočítáme 33. Odtud tedy vyplývá

$$c_2 = \frac{33}{100 - 3 - 3} = \frac{33}{94} = 0.351 = 35,1\%.$$

Tomu odpovídá doba divergence asi 4 220 let. Samozřejmě je přehnané konstatovat, že dva jazyky se oddělily v jednom konkrétním desetiletí. Pravdě bude blíže formulace, že společný prajazyk, ze kterého vzešla současná němčina i francouzština, se rozpadá asi v 23. st. př. Kr.

2.2.1 Úplně jinak než Swadesh vyřešil Starostin problém datování divergence dvou asynchronních jazyků. Nová strategie řešení spočívá v tom, že historická data se promítnou do současnosti a zde se uplatní stejný postup jako pro živé jazyky. Bude užitečné celou proceduru rovnou demonstrovat na konkrétních jazycích, např. klasické latině (1. st. př. Kr.) a gótsčině Wulfilova překladu Nového zákona (asi polovina 4. st. n.l.). Latinský korpus je úplný, v gótském chybí 18 jednotek (zahrneme-li sem krymsko-gótské *ada* „vejce“). Máme tedy k dispozici 82 párů doložených slov ze ZTS. Mezi nimi napočítáme 39 slov etymologicky totožných, tj. zděděných ze společného prajazyka. Podíl 39/82 znamená 47,6%. Jazyku zaznamenanému před dobou Δt by v současnosti zůstalo c-krát méně slov ze ZTS. Pro latinu z 1. st. př. Kr. jde asi o 84,5%. Pokud by přežila gótsčina do současnosti, jejímu hypotetickému potomku by zůstalo 89,2% slov ze ZTS (obě hodnoty vyplývají z tabulky 4, tedy přesněji řečeno, z její podrobnější varianty). Společný prajazyk obou jazyků promítnutý do současnosti by zachoval $c_{LG} \cdot c_L \cdot c_G = 0,476 \cdot 0,842 \cdot 0,892 = 0,357$, tj. 35,7% společných slov. Připomeňme, že srovnání francouzštiny a němčiny přineslo výsledek jen o 0,6% nižší. V obou případech se dostáváme do 23. st. př. Kr.

3 Aplikace glottochronologie na balkanorománské jazyky a diskuse výsledků

Cílem příspěvku je vyjádřit kvantitativně vzájemné vztahy mezi balkanorománskými jazyky¹ (bez dalmatštiny/vegliotštiny). Tento cíl plní následující čtyři více méně univerzální kroky:

(i) Sestavení relevantních lexikálních spisů odpovídajících standardnímu testu s výběrem sémantických jednotek podle Morrise Swadeshe.

(ii) Jejich etymologická analýza, která by měla od sebe oddělit lexémy zděděné od přejatých. (iii) Kvantitativní vyjádření vzájemných vztahů, dávající podklad pro standardní kladistickou proceduru (viz tabulka v §5).

(iv) Absolutní chronologie vzájemných divergencí na základě rekalibrované glottochronologie podle Sergeje Starostina (viz diagramy A & B).

3.1 Předmětem lexikostatistické analýzy se staly čtyři balkanorománské jazyky: (dáko-) rumunský, arumunský, meglenorumunský a istrorumunský. Pro úplnost byl přidán i lexikální materiál moldavský. Ten však ze 100% nachází paralely v rumunštině, čili i touto cestou lze ukázat, že jde o tentýž jazyk. Slovní zásoba rumunštiny, aromunštiny i meglenorumunštiny jsou popsány natolik dobře, že jsou k dispozici ekvivalenty všech sta sémantických jednotek uplatňovaných v testu. Istrorumunský testovací spisek je o jednu jednotku chudší (# 100). Tu se v dostupných pramenech nepodařilo nalézt.

¹ První pokus určit dobu divergence rumunštiny a arumunštiny uskutečnil Guțu-Romalo (1959, 576-584). Aplikací 'klasické' glottochronologie, která výpůjčky neeliminuje, ale registruje jako změny, dospěl k datování počátku divergence do 10. st.

3.2 Před vlastní kvantitativní procedurou musí proběhnout analýza etymologická, která umožní separovat výpůjčky. Ze sebraných spisků se podařilo určit následující výpůjčky:

Rumunský: ##66, 70.

Arumunský: ##3, 66.

Meglenorumunský: ##3, 48, 66, 68, 70, 83.

Istrorumunský: ##4, 66, 68, 75, 78, 83.

3.3 Po očištění od výpůjček je možno mezi jednotlivými páry srovnávaných jazyků najít tato etymologicky odlišná synonyma (*non-cognates*):

Rumunský & aromunský: ## 6 „bird“, 58 „neck“, 69 „round“.

Rumunský & meglenorumunský: ## 6 „bird“, 30 „fly“, 58 „neck“, 69 „round“, 81 „stone“.

Rumunský & istrorumunský: ## 6 „bird“, 58 „neck“, 81 „stone“.

Arumunský & meglenorumunský: ## 30 „fly“, 81 „stone“, 98 „who“.

Arumunský & istrorumunský: ## 6 „bird“, 69 „round“, 70 „sand“, 81 „stone“.

Meglenorumunský & istrorumunský: ## 6 „bird“, 69 „round“, 98 „who“.

Získané výsledky shrnuje následující tabulka:

	arumunský	meglenorumunský	istrorumunský
rumunský	94/97 = 96.91%	88/94 = 93.62%	89/92 = 96.74%
arumunský		91/94 = 96.81	88/92 = 95.65%
meglenorumunský			88/91 = 96.70%

3.4 Procentuální výsledky z tabulky lze převést do vývojového diagramu podle různých kladistických strategií. Pro blízké příbuzné jazyky je účelné použít postup založený na dílčích průměrech hodnot v daném uzlu (A) a nejmenších hodnotách z daného uzlu (B):

Diagram A

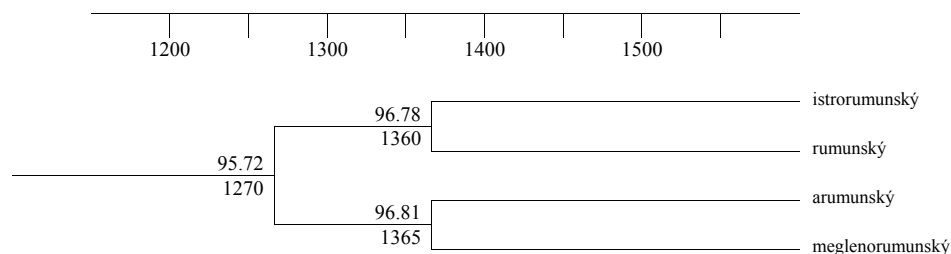
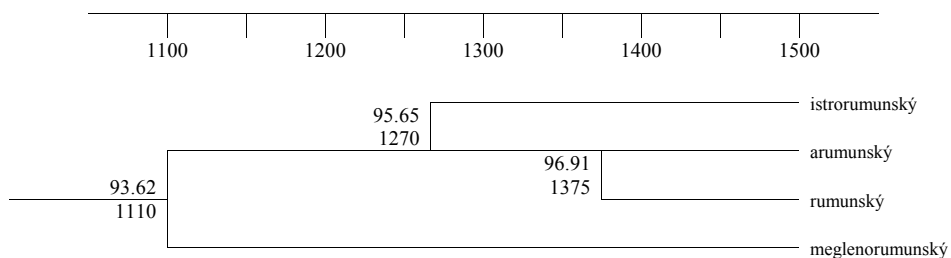

Diagram B

3.5 Diskuse výsledků

Strategie dílčích průměrů vyděluje severní větev, reprezentovanou rumunštinou a istrorumunštinou, a jižní větev, kam se řadí arumunština a meglenorununština. Podle tohoto modelu, který sdílí i část romanistů operujících s kvalitativním přístupem (Ruhlen 1987, 326), by se balkanorománské kontinuum mělo rozdělit v poslední třetině 13. století. O necelé století později dochází ke štěpení obou větví. Interpretace výsledků založená na nejmenších hodnotách staví do opozice meglenorununštinu a zbývající tři balkanorománské jazyky. Jejich oddělení lze metodikou B datovat na počátek 12. st. Ze zbývajících 'severozápadobalkano-románského' dialektového kontinua se podle scénáře B v poslední třetině 13. st. vyděluje dialekt, z něhož krystalizuje istrorumunština. O století později se od hlavního vývojového proudu, reprezentovaného rumunštinou, odděluje i arumunština. Zde je třeba ale dodat, že výsledky, v nichž figuruje istrorumunština a meglenorununština, mohou být poněkud zkresleny. Testovací spisek istrorumunštiny není kompletní, chybí ekvivalenty jedné sémantické jednotky, dalších 6 lexémů jsou výpůjčky. V případě meglenorununštiny lze identifikovat taktéž 6 výpůjček, zatímco ve zbývajících dvou zkoumaných jazycích jen po dvou výpůjčkách. U relativně blízké příbuzných jazyků, kterými balkanorománské jazyky nepochybně jsou, je ztráta 6–7 jednotek už citelná a může poněkud zkreslit výsledný model vzájemných vztahů. Z tohoto hlediska metoda dílčích průměrů eliminuje případné extrémní výsledky lépe, a tedy i model A pravděpodobně odráží lépe realitu.

4 Příloha: Lexikální spisky s etymologickým výkladem

glosa	rumunský	moldavský	arumunský	megleno- rumunský	istro- rumunský	etymologie (latina bez zkratky)
1. all	<i>tot</i>	<i>tot</i>	<i>tot</i>	<i>tot</i>	<i>toɫ^{PK}</i>	<i>tōtus</i> , -a, -um či <i>tottus</i> , sr. it. <i>tutto</i> , eng. <i>tuott</i>
	<i>întreg</i>	(<i>ntreg</i> celý)			<i>ântrég</i>	<i>integer</i>
2. ashes	<i>cenușă</i>	<i>čenușă</i>	<i>činușe</i>	<i>tšinușă</i> , <i>tšánușă</i>	<i>tšeruše^P</i>	* <i>cinisia</i> : <i>cinus</i> , sr. kors. <i>čanuša</i> ; * <i>cinisia</i> : <i>cinis</i> , sr. it. <i>cinigia</i>
	<i>scrum</i>	<i>skrum</i>		<i>scrum</i>		sr. alb. <i>shkrumb</i> : l. <i>cremō</i> pálím
3. bark	<i>scoarță</i>	<i>skoarcă</i>			<i>scorțe^P</i>	<i>scortea</i> kožený; sr. it. <i>scorza</i> , fr. <i>écorce</i>
	<i>coajă</i>	<i>koažă</i>	<i>coaže</i>	<i>coajă</i>		< stsl. <i>koža</i> kůže (T I, 589)
		<i>coa' rjă</i>	<i>coáră</i>			< stsl. <i>kora</i> kůra (T I, 589)
4. belly	<i>burtă</i>	<i>burtă</i>				sr. <i>borj</i> tlusté tělo (T I, 404); alb <i>bark</i> břicho může indikovat substrátový původ
	<i>pîntece</i> (<i>buric</i> pupek)	<i>pyntece</i>	<i>pîntic(ă)</i>	<i>pontiți</i> <i>buric</i>		<i>pantex</i> , - <i>icem</i> <i>umbilicus</i> ; cf. #40
			(<i>foale</i> pytel)	<i>foáli</i>		<i>follis</i>
					<i>trbuș^P</i>	< sl.
5. big	<i>mare</i>	<i>mare</i>	<i>máre</i>	<i>mári</i>	<i>mōre^P</i> <i>māre</i>	<i>mas</i> , gen. <i>marem</i> samec
6. bird	<i>pasăre</i>	<i>pasăre</i>			<i>poșăre^P</i>	<i>passar</i> , - <i>arem</i> vrabec; sr. šp. <i>pajaro</i> pták
			<i>pul' ũ</i>	<i>pul'</i>		* <i>pulleus</i>
7. bite	<i>mușca</i>	<i>muška</i>	<i>mușcu</i> , <i>mí'șcu</i>	<i>múșcu</i>	<i>mutšku^P</i> <i>mucice</i>	* <i>mucc[u]lo+icare</i> : <i>muccus</i> , sr. neapol. <i>mutssikare</i> , sic. <i>mutssikari</i> kousat
	<i>pișca</i>	<i>piška</i>				vl. <i>pīccicō</i> , - <i>āre</i> , it. <i>pizzicare</i> (T III, 85)
	<i>întepa</i>	<i>yncepa</i>				z <i>teapă</i> špice, osina (T II, 488; III, 747)
8. black	<i>negru</i>	<i>negru</i>	<i>négru</i> / <i>negur</i>	<i>négru</i>	<i>negru^{PW}</i>	<i>niger</i>
9. blood	<i>sînge</i>	<i>synže</i>	<i>sîndze</i>	<i>șonzi</i>	<i>sânže^P</i> <i>sânže^K</i>	<i>sanguen</i> / <i>sanguis</i>
10. bone	<i>os</i>	<i>os</i>	<i>os</i>	<i>uos</i>	<i>os^P</i>	<i>ossum</i> , sr. veql. <i>uasse</i>
11. breast	<i>piept</i>	<i>pept</i>	<i>képtu</i>	<i>chiépt</i>	<i>klépt^P</i>	<i>pectus</i>
	<i>sîn</i>	<i>syn</i>	<i>sin</i>	<i>sin</i>	<i>si^{PK}</i>	<i>sinus</i> , - <i>um</i>
12. burn	<i>arde</i>	<i>arde</i>	<i>árdu</i>	<i>ard</i>	<i>orđu^P</i> <i>ârde^K</i>	<i>ardeō</i> : * <i>ardēre</i> , sr. stff. <i>ardoir</i>
					<i>pali^K</i>	< sl.
13. claw	<i>gheară</i>	<i>gjară</i>				* <i>glarra</i> < dem. * <i>garr[u]la</i> , pt. <i>garro</i> podkolení < * <i>garra</i> < kelt., sr. velš. <i>garr</i> stehno či * <i>ung(u)laris</i> (C 361)?
	<i>unghe</i>		<i>úng'le</i>	<i>únglă</i>	<i>únŋ'le</i>	<i>ungula</i>
14. cloud	<i>nor</i>	<i>nour</i>	<i>niór</i> ; <i>năór</i>	<i>nor</i>	<i>nor</i> ; <i>nuor^P</i>	<i>nūbĭlum</i>
15. cold	<i>fríguros</i>	<i>friguros</i>	<i>fríg</i> , - <i>uros</i>	<i>frígurós</i>		<i>frigorōsus</i> : <i>frīgus</i>
	<i>rece</i>	<i>reče</i>	<i>aráte</i>	<i>ráfi</i>	<i>roťse^P</i> <i>râče^K</i> n.	<i>rece[n]s</i> , - <i>recentem</i> ; sr. stben. <i>resente</i> chladný

glosa	rumunský	moldavský	arumunský	megleno- rumunský	istro- rumunský	etymologie (latina bez zkratky)
16. come	veni	veni	venit, viń, yin	vin	viru ^p / veri ^k	veniō : venīre < nř. σώνω, fut. σώσω (T III, 469)
	sosi	sosi				
17. die	muri	muri	mor	mor	mor ^p / muri ^k crepă ^k	*moriō (moriōr) : morīre sr. r. crăpa sekat < l. crepāre
18. dog	ciine	kyne	ci'ne	cojni	căre ^p / câr ^k	canis,-em
19. drink	beá	bja	beáu, biuĭ	beáu, biút	bewu, beu ^p be', beve' ^k perf. popi	bibō : bibere < sl.
20. dry	sec	sek	sec	seác	sec ^p v. se'caf	siccus, siccō : -āre uscăt uskat uscăt usc
	uscăt	uskat	uscăt	usc	uscu ^p	exsiccō : -āre vylisovat šťavu, it. asciugare, pr. asugar, fr. essuyer
21. ear	ureche	ureke	ureácle	ureáclă	urečle ^p	oriola (Cicero) namisto auricula : auris
22. earth	pămint	pămynt	pimintu	pimint, pămint	pemint ^p pemint	*paumentum = *pavimentum pro pavim ^o ; sr. it. palmento il pavimento sul quale gira la macina del molino, sard. pamentile primo sternito dell' aja (járă land) (cară land) járă tsară terra
23. eat	minca	mynka	măncu, mic	m(ăn)onc	mărăncu ^p mâncă perf. poidi ⁿ	manducāre / *mandicāre, cf. Sard. mandigare < sl.
24. egg	ou	ou	ou	ouou	owu ^p	ovum
25. eye	óchiu	ok'	ócliu	uóclu	oklu ^p /óclu ^k	oculus (App., Probi 111) = oculus
26. fat	grăsime	grăsime	grăsime.	grăsimi	groș ^p adj.	cf. r. gras adj. tlustý < grassus untură untură (umtură / mur ^o máslo) unctūra
27. feather	pănă	pană	peănă	peănă	peņe ^p pe'na ^k	pinna; sr. alb. pëndë
28. fire	foc	fok	foc	foc	foc ^p / foc ^k	focus, -um ohniště
29. fish	pêște	pește	pêscu/pâște	peăști	peșt ^p	*piscus,-um : piscis
30. fly v.	zbură	zbura	asboair			*exvolō : volō,-āre părăjēs let (z)leti < sl.
31. foot	piciór	pičór	kičór, čičór	pišór	pišoru ^p pičór	*peciulus < *pediciolus : pes, pedis; sr. it. picciulo stopka ovoce labă (labă paw) < mađ. láb noha či sl. *lapa tlapa (C 452)
32. full	plin	plin	(m)plin	amplin	plir ^p / plir ^k	plēnus
33. give	da	da	daŭ	daŭ	dowu ^p	dō, dāre dăru dăru
34. good	bun	bun	bun	bun	bur ^{pk} dobar ⁿ	bonus < sl.
35. green	verde	verde	vearde	veardi	verde ^p ve'rde ^k zelén ^k	viridis (App., Prop. 201) = viridis < sl.
36. hair	păr	păr	per	per	per ^{pk}	pilus,-um
37. hand	mână	mynă	mí nă, mănă	mōnă	măr(ę) ^p măr ⁿ	*mana : manus
38. head	cap	kap	cap	cap	căp	caput, *capum

glosa	rumunský	moldavský	arumunský	megleno- rumunský	istro- rumunský	etymologie (latina bez zkratky)
39. hear	<i>auzi</i>	<i>auzi</i>	<i>avdu</i>	<i>ud</i>	<i>oʷdu^p</i> <i>avzi^k</i>	<i>audiō, -īre</i>
40. heart	<i>inimă</i>	<i>inimă</i>	<i>inimă</i>	<i>inămă</i>	<i>ḡirime^p</i> <i>ḡirima^k</i>	<i>anima, -am</i>
	(<i>buric</i> pupek)		(<i>buric</i> pupek)	<i>buric</i>	(<i>buric^p</i> pupek)	<i>umbilicus</i>
41. horn	<i>corn</i>	<i>korn</i>	<i>cornu</i>	<i>córn</i>	<i>cornu^p</i> pl. <i>córne^k</i>	<i>cornu</i>
42. I	<i>eu</i>	<i>eu</i>	<i>eũ, io(ú)</i>	<i>io</i>	<i>io^{pk}</i>	<i>e(g)o</i>
43. kill	<i>ucide</i>	<i>uicide</i>	<i>uřid</i>	<i>utsid</i>	<i>uřidu^p</i> <i>uicide^k</i>	<i>occidō</i>
	<i>omorĩ</i>	<i>omory</i>		<i>umăros</i>		< csl. <i>umoriti</i>
			<i>nec</i>	<i>nec</i>		<i>necō : -āre</i>
44. knee	<i>genúnchi</i>	<i>ženunk'</i>	<i>dzinúclũ</i>	<i>zinúclu</i>	<i>žerunclu^p</i>	<i>genuc[ul]um = geniculum : genu</i>
45. know	<i>řti</i>	<i>řti</i>	<i>řřũ</i>	<i>řřiu</i>	<i>řřiu^p / řři^k</i>	<i>sciō, -īre; sr. sard. iskire</i>
	<i>cunoařte</i>	<i>kunoařte</i>	<i>cunóscu</i>	<i>cunósc</i>	<i>cunoscu^p</i>	* <i>conoscō</i> after <i>noscō</i> instead of <i>cognoscō</i>
46. leaf	<i>frunză</i>	<i>frunză</i>	<i>frăndză, řř^p</i>	<i>frúnză</i>	<i>frunze^p</i>	<i>frōndia, -am : frons, -dem</i> podle <i>folia</i> ; sr. sard. <i>frunza</i> větev, prut
	<i>foaie</i>	<i>foaie</i>	<i>folĩ</i>		<i>folē^p / fōle</i>	<i>folia, -am</i> namisto <i>folia</i> ntr. pl.
47. lie	<i>zăcea</i>	<i>zače</i>	<i>dzac</i>	<i>zac</i>	<i>zoc^p</i>	<i>jaceō, -ēre; sr. stfr. geřir</i> etc.
	<i>sta culcăt</i>	<i>sta kulakt</i>	<i>culcu řit</i> spăt	<i>mi culc</i>	<i>cucu^p</i>	<i>collocō; fr. coucher, stfr. colchier</i> < * <i>cullocō</i>
48. liver	<i>ficat</i>	<i>fikat</i>	<i>hicăt</i>		<i>fikoř^p</i>	<i>fīcātum, sr. vegl. fekuat</i>
				<i>drob negru</i>		< bulh. <i>drob</i>
49. long	<i>lung</i>	<i>lung</i>	<i>lungu</i>	<i>lung</i>	<i>lung^p / lung^k</i>	<i>longus, -a, -um; sr. sard. longu</i>
50. louse	<i>păduche</i>	<i>păduke</i>	<i>pidúclũ, b^p</i>	<i>pidúclu, b^p</i>	<i>peduclũ^p</i>	<i>peduc[ul]us</i> namisto <i>pediculus</i>
51. man	<i>om</i>	<i>om</i>	<i>om</i>	<i>uóm</i>	<i>om^k</i>	= 64
	<i>bărbăt</i>	<i>bărbat</i>	<i>bărbăt</i>	<i>bărbăt</i>	<i>bărbot^p</i> <i>bărbăt^w</i>	<i>barbātus</i> bradatý; r. > nř. βαρβάτος nekastrované zvíře > alb. <i>varvăt</i>
	(<i>mascur</i> kanec)		(<i>mascur</i> muřský)	<i>măscur</i>		<i>masculus; sr. kat. mascle, řp. macho</i>
52. many	<i>mulři</i>	<i>mult</i>	<i>multu</i>	<i>mult</i>	<i>munř^p</i>	<i>multus</i>
53. meat	<i>carne</i>	<i>karne</i>	<i>cărne</i>	<i>carni</i>	<i>cōrne^p</i> <i>cărne^k</i>	<i>carō, carnem</i>
54. moon	<i>lună</i>	<i>lună</i>	<i>lună</i>	<i>lună</i>	<i>lure^p / lúra^k</i>	<i>lūna</i>
				<i>mes</i>		<i>mēnsis mēsic (doba)</i>
55. mountain	<i>munte</i>	<i>munte</i>	<i>munte</i>	<i>munti</i>	<i>munte^p</i>	<i>mōns, montem</i>
56. mouth	<i>gură</i>	<i>gură</i>	<i>gúră</i>	<i>gúră</i>	<i>gure^p /</i> <i>gúrē^k</i>	<i>gula; sr. it. gula, fr. gueule</i>
57. name	<i>núme</i>	<i>nume</i>	<i>núme</i>	<i>númi</i>	<i>lume^{pk}</i>	<i>nōmen; sr. sard. logudor. lumene, it. romagnol. lomina</i> <* <i>nōmina</i>
58. neck	<i>gît</i>	<i>gyt</i>				< sl. * <i>gľьbъ</i> ; spíše než z l. <i>gutura</i> (T II, 239)
	(<i>guřă</i> vole)		<i>gúře</i>	<i>gúřă</i>	<i>guře</i>	sr. alb. <i>gushë</i> , gal.-l. <i>geusiae</i> hrdlo
	<i>ceafă</i>				<i>čăfa^k</i>	< alb. <i>qafë</i> krk, řije < tur. <i>kafa</i> occiput
				<i>řsalbină</i>		
59. new	<i>nou</i>	<i>nou</i>	<i>noũ, nao</i>	<i>nóu</i>	<i>now^p / nov^k</i>	<i>novus</i>
60. night	<i>noapte</i>	<i>noapte</i>	<i>noapte</i>	<i>noapte</i>	<i>nopte^p</i> <i>nópte^k</i>	<i>nox, noctem</i>
61. nose	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nos^p / năs^k</i>	<i>nāsus</i>

glosa	rumunský	moldavský	arumunský	megleno- rumunský	istro- rumunský	etymologie (latina bez zkratky)
	(<i>náre</i> nozdra)		<i>nare</i>	(<i>nári</i> nozdra)		<i>nāris</i>
62. not	<i>nu</i>	<i>nu</i>	<i>nu, no</i>	<i>nu</i>	<i>nu^p / ne^k</i>	<i>nōn</i>
63. one	<i>unu : ună</i>	<i>un : una</i>	<i>un : ună</i>	<i>un : ună</i>	<i>un, ur^p / ur^k</i>	<i>ūnus</i>
64. person	<i>persoană</i>	<i>persoană</i>				< l. <i>persona</i>
	<i>om : oameni</i>	<i>om</i>	<i>om : oamiñ</i>	<i>om : o amini</i>	<i>(y)om : omir^p</i>	<i>homo : homines</i>
			<i>yéte</i>			< alb. <i>vetë sám</i>
65. rain	<i>ploaie</i>	<i>ploae</i>	<i>ploăie</i>	<i>ploăjă</i>	<i>ploie^p</i>	<i>*ploja pro pluvia</i>
66. red	<i>roșu</i>	<i>roșu</i>	<i>aroș</i>	<i>roși</i>	<i>roiș^p</i>	<i>roseus</i> růžový; r. > maď. <i>rós</i> rudý
67. road	<i>drum</i>	<i>drum</i>		<i>drum</i>		< stsl. <i>drumbъ</i> < ř. <i>δρόμος</i> (T II, 102)
	<i>cale</i>	<i>kale</i>	<i>căle</i>	<i>căli</i>	<i>kole^p / căle^w</i>	<i>callis</i>
	<i>stradă</i>	(<i>stradă</i> ulice)				< it. <i>strada</i>
					<i>țesta</i>	< sl.
68. root	<i>rădăcina</i>	<i>rădăcină</i>	<i>ar(ă) dătsină</i>		<i>córin</i>	<i>radīcina : rādix</i>
					<i>córen^k</i>	< bulh. <i>koren</i> , chorv. <i>kòrēn</i>
69. round	<i>rotund</i>	<i>rotund</i>			<i>tond, tonz, tónde^k</i>	vl. <i>retundus</i> ; <i>ro^p</i> je umělá korektura – T III, 333
			<i>gurguleát</i>	<i>gurgulát</i>		
			<i>arucutós</i>			
			<i>strónčil</i>			< ř. <i>στρογγύλος</i>
70. sand	<i>nisip</i>	<i>nisip, năsip</i>				< stsl. <i>nasъръ</i> , sln. <i>nasip</i> (T II, 769)
	(<i>ariñă</i> arch.)		<i>arină</i>			<i>arēna</i>
					<i>pisóc</i>	< střbulh. <i>pēsok</i>
					<i>salbún</i>	
71. say	<i>zice</i>	<i>ziče</i>	<i>dzíc</i>	<i>zic</i>	<i>zic^p / ziče^k</i>	<i>dīcō, -ere</i>
	<i>spune</i>	<i>spune</i>	<i>spun</i>	<i>spun</i>	<i>spu^p spure^w</i>	<i>expōnō, -ere</i> ; sr. šp. <i>esponer</i> ; r. > alb. <i>shpun</i> ukázat
72. see	<i>vedea</i>	<i>vedja</i>	<i>ved</i>	<i>ved</i>	<i>vedu^p / vede^k</i>	<i>videō, -ēre</i>
73. seed	<i>sămință</i>	<i>sămyncă</i>	<i>simință, să^o</i>	<i>simintsă</i>	<i>sămintse^p</i>	<i>*sēmēntia : sēmēntis</i> ; sr. it. <i>semenza</i>
74. sit	<i>așeza</i>					<i>*ad-sediō, -āre</i>
	<i>șed</i>	<i>ședja</i>	<i>șed</i>	<i>șod</i>	<i>șed^p</i>	<i>sedeō, -ēre</i>
75. skin	<i>piele</i>	<i>pele</i>	<i>keále</i>	<i>chiáli</i>		<i>pellis</i>
			<i>coajă</i>	<i>coájă</i>	<i>cóze, cóže^k</i>	< sl. <i>*koža</i>
76. sleep	<i>dormi</i>	<i>dormi</i>	<i>dórmu</i>	<i>dorm</i>	<i>dormu^p durmi^k</i>	<i>dormiō, -īre</i>
77. small	<i>míc</i>	<i>mik</i>	<i>ñic</i>	<i>mic</i>	<i>mic^p</i>	<i>*mīc(c)us</i> < ř. <i>μικρός</i> = dór. <i>μικρός</i> = <i>μικρός</i> ; sr. sic. <i>niku</i> malý, fr. <i>mioche</i> malé dítě
			<i>minut</i>	<i>minút</i>		<i>minūtus</i>
78. smoke	<i>fum</i>	<i>fum</i>	<i>fum</i>	<i>fum</i>		<i>fūmus, -um</i>
					<i>dim^k</i>	< chorv. <i>dim</i>
79. stand	<i>sta</i>	<i>sta</i>	<i>stau</i>	<i>stau</i>	<i>stowu^p/stă^k</i>	<i>stō, stāre</i> ; sr. stff. <i>ester</i>
80. star	<i>stea</i>	<i>sja</i>	<i>steauă</i>	<i>steauă</i>	<i>ște-wu^p ște^k</i>	<i>stēlla</i>
81. stone	<i>piatră</i>	<i>pjatră</i>	<i>keátră</i>	<i>chiátră</i>		<i>petra, -am</i> < ř.; mr. < ar.

glosa	rumunský	moldavský	arumunský	megleno- rumunský	istro- rumunský	etymologie (latina bez zkratky)
	(<i>rîpă</i> průsmyk)		(<i>arîpă</i> svah)	<i>roṗă</i>	<i>ârpa</i> ^K	<i>rîpa</i> břeh
82. sun	<i>soare</i>	<i>soare</i>	<i>soáre</i>	<i>soári</i>	<i>sore</i> ^P	<i>sōl</i> , <i>-em</i>
83. swim	<i>înota</i>	<i>ynota</i>	(<i>a</i>) <i>nót</i>			* <i>notō</i> , <i>-āre</i> namísto <i>natō</i>
	<i>pluti</i>		<i>mplătire</i>	<i>plivăjés</i>	<i>pliví</i>	< bulh. <i>plivam</i>
84. tail	<i>coadă</i>	<i>koadă</i>	<i>coadă</i>	<i>coadă</i>	<i>codē</i> ^P	<i>cōda</i> / <i>cauda</i>
85. that	<i>acel(a)</i>	<i>ačel</i>	<i>ačél</i>	<i>tséla</i>	<i>tsél(a)</i> ^P <i>čela</i>	<i>eccum</i> -* <i>ill</i> [<i>u-i</i>]/ <i>llac</i> ; sr. furl. <i>kel-la</i> , fr. <i>celui-là</i> ; it. <i>quello</i> , šp. <i>aque</i> < <i>eccum</i> -* <i>illum</i>
86. this	<i>acest</i>	<i>ačest</i>	<i>ačestu</i>	<i>tsista</i>	<i>tsăsta</i> ^P <i>česta</i> ^P	<i>eccum</i> -* <i>istum</i> ; sr. it. <i>questo</i> , fr. <i>cet</i> , <i>cette</i>
87. thou	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i> ^P / <i>tú</i> ^K	<i>tū</i>
88. tongue	<i>limbă</i>	<i>limbă</i>	<i>limbă</i>	<i>limbă</i>	<i>limbē</i> ^P <i>limba</i> ^K	<i>lingua</i>
89. tooth	<i>dinte</i>	<i>dinte</i>	<i>dinte</i>	<i>dinti</i>	<i>dinte</i> ^P / <i>dint</i> ^K	<i>dēns</i> , <i>dentem</i>
	<i>măsea</i> (zub) stolička	<i>măsjă</i>	<i>măseao</i>	<i>măseăuă</i>		<i>maxilla</i>
90. tree	<i>arbore</i>	<i>arbore</i>	<i>ârbure</i>	<i>ârbur</i>	<i>orburē</i> ^P <i>ârbure</i> ^W	<i>arbor</i> , <i>-em</i>
	<i>copac</i>	<i>kopak</i>	(<i>cupaci</i> keř)	(<i>cupaci</i> keř)	<i>copăc</i> ^č	sr. alb. <i>kopatsh</i> pahýl stromu, maď. <i>kopács</i> keř, ukr. <i>kopač</i> , nř. <i>копáтсе</i> (T I, 639)
91. two	<i>doi</i> : <i>două</i>	<i>doi</i> : <i>doyă</i>	<i>doi</i> : <i>dao</i>	<i>doi</i> : <i>doyă</i>	<i>doi</i> : <i>do</i> ^{PK}	<i>dui</i> : <i>duae</i>
92. walk	<i>umbra</i>		<i>imnu</i>	<i>âmnu</i>	<i>âmnă</i>	<i>ambulāre</i>
	<i>merge</i>	<i>merže</i>	<i>îergu</i>	<i>merg</i>	<i>meg</i> , <i>merē</i> ^P <i>méré</i> ^N	<i>mergō</i> , <i>-ere</i> potápět se = mizet = vzdalovat se > jit pryč
	<i>duce</i>	<i>đuče</i>	<i>duc</i>	<i>duc</i>	(<i>ducu</i> ^P vést)	<i>ducō</i> , <i>-ere</i>
					<i>îi</i> ^P	<i>eō</i> , <i>îre</i>
93. warm	<i>cald</i>	<i>kald</i>	<i>căldu</i>	<i>cald</i>	<i>coḍ</i> ^P / <i>căd</i> ^K	<i>caldus</i> [CIL XIV 2112, II 16] = <i>calidus</i>
94. water	<i>apă</i>	<i>apă</i>	<i>apă</i>	<i>apă</i> , <i>apu</i>	<i>oṗē</i> ^P / <i>âpa</i> ^K	<i>aqua</i>
95. we	<i>noi</i>	<i>noj</i>	<i>noi</i>	<i>noi</i> , <i>nuăi</i>	<i>noi</i> ^K	<i>nōs</i> ; sr. it. <i>noi</i>
96. what	<i>ce</i>	<i>če</i>	<i>je</i> , <i>ji</i>	<i>tse</i> , <i>tsi</i>	<i>tsē</i> ^P / <i>če</i> ^K	<i>quid</i> ; sr. it. <i>chē</i> , střř. <i>queid</i> , fr., šp. <i>que</i>
97. white	<i>alb</i>	<i>alb</i>	<i>âlb</i>	<i>alb</i>	<i>oḅ</i> ^P / <i>âb</i> pl. <i>âlb</i> ^K	<i>albus</i> ; sr. vegl. <i>jualb</i> , gen. <i>arbo</i> , eng. <i>alb</i> , šp. <i>albo</i> , pg. <i>alvo</i>
			<i>bel</i>	<i>beál</i>	pl. <i>bil</i> ^K	< sl. <i>bělb</i>
			<i>čil</i>			< tur.
98. who	<i>cine</i> , <i>pe</i> <i>cine</i>	<i>čine</i>	<i>ji</i> <i>ne</i>		<i>tsire</i> ^P <i>čire</i> ^K	<i>que</i> [<i>m</i>] + tázací částice <i>ne</i> ; či k alb. <i>-nē</i> v <i>u-nē</i> , <i>ti-nē</i>
				(<i>an</i>) <i>cola</i> ^{W1}		cf. <i>colo</i> tam, r. <i>acoḷo</i> , vulg. <i>colo</i> id. < * <i>eccum illōc</i>
99. woman	<i>femeie</i>	<i>femeje</i>	(<i>fumealē</i> děti, rodina)	(<i>fămedălă</i> děti, rodina)		<i>familia</i> rodina
	<i>muiere</i>		<i>mulăre</i>	<i>mulări</i>	<i>mulăre</i>	<i>mulier</i>
			<i>feámină</i>			<i>fēmina</i>
	(<i>nevastă</i> manželka)		<i>niveástă</i>	(<i>niveástă</i> manželka)		< sl. <i>nevěsta</i>
					<i>žénske</i> & <i>zénske</i> ^P	< sl.

glosa	rumunský	moldavský	arumunský	megleno- rumunský	istro- rumunský	etymologie (latina bez zkratky)
100. yellow	<i>galben</i>	<i>galben</i>	<i>gálbin</i>	<i>gálbin</i>		<i>galbinus</i> > alb. <i>dhelbërë</i> ; sr. fr. <i>jaune</i> ; fr. > it. <i>giallo</i> , šp. <i>jalde</i> , pg. <i>jalne</i>

Prameny: K. Kovačec 1971 & 1998, N. Narumov, P. Pușcariu, 1905
http://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Istro-Romanian_Swadesh_list
http://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Megleno-Romanian_Swadesh_list

Zkratky: Alb. albánský, ar. arumunský, arch. archaický, ben. benátský, bulh. bulharský, csl. církevně slovanský, dem. deminutivum, dór. dórský, eng. engadinský, fr. francouzský, furl. furlánský, fut. futurum, gal. galský, gen. genitiv, chorv. chorvatský, it. italský, kelt. keltský, kors. korsický, l. latinský, logudor. logudorský, maď. maďarský, mr. meglenorumunský, n- novo-, pg. portugalský, pl. plurál, pr. provensálský, r. rumunský, romagnol. romagnolský, ř. řecký, sard. sardinský, sic. sicilský, sl. slovanský, sln. slovinský, st- staro-, stř- středo, šp. španělský, tur. turecký, ukr. ukrajinský, v vulgární, ve gl. vegliotský, velš. velšský.

Poděkování: Studie vznikla díky iniciativě Lucie Gramelové, jíž autor vděčí za přispění grantu Grantové agentury Univerzity Karlovy, v rámci projektu „Arumunština“, č. 52910. Svou stimulační roli sehrála též záštita České grantové agentury, projekt č. P406/12/0655. Za doplnění istrorumunského materiálu autor vděčí dr. Sinišovi Habijanovi z univerzity Zagreb. Velký dík patří prof. Sorinu Paligovi z bukurešťské univerzity za revizi rumunského a arumunského materiálu. Bdělé oko anonymního recenzenta odfiletrovalo řadu prohrěšků proti dobrým pravopisným mravům, za což mu patří nemalý dík.

LITERATURA

- BERGSLAND, K. – VOGT, H. 1962. On the Validity of Glottochronology, *Current Anthropology*, 3/2, 115–153.
- BURLAK, S. A. – STAROSTIN, S. A. 2005. *Sravnitel'no-istoričeskoe jazykoznanie*. Moskva: Academia.
- C = CIORĂNESCU, A. 2007. *Dictionarul etimologic al limbii române*. București: Saeculum.
- CAPIDAN, Th. 1935. *Meglenoromâni. III: Dictionar Meglenoromân*. București: Monitorul Oficial (Academia Româna XXV).
- EMBLETON, S. 1986. *Statistics in Historical Linguistics*. Bochum: Brockmeyer.
- EMBLETON, S. 2000. Lexicostatistics / Glottochronology: from Swadesh to Sankoff to Starostin to future horizons. In *Time Depth in Historical Linguistics. 1*. Ed. C. Renfrew – A. McMahon – L. Trask. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, 143–165.
- FELIX, J. – KŘEČAN – A., BLÁHA, J. 1971. *Rumunsko-český a česko-rumunský kapesní slovník*. Praha: SPN.
- GRAMELOVÁ, L. 2010. *Rumunština pro začátečníky*. Praha: Gramel.
- GUȚU-ROMALO, V. 1959. Stabilirea datei de separație a aromânei de dacoromînă cu ajutorul glotochronologiei, *Studii și cercetări lingvistice*, 10/4, 576–584.
- KOVAČEC, A. 1971. *Desrierea Istroromânei actuale*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

- KOVAČEĆ, A. 1998. *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- LEVITCHI, L. – BANTAŞ, A. 1971. *Dictionar englez-român*. Bucureşti. Editura ştiinţifică.
- Moldavsko-ruskij slovar*. Ed. by A.T. BORŠČ – M.B. PODIKO – V.P. SOLOVJEV. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyx i nacional'nyx slovaroj, 1961.
- NARUMOV, B.P. 2001. Istrorumynskij jazyk/dialekt. In *Jazyki mira: Romanskje jazyki*. Ed. I.I. Čelyševa, B.P. Narumov, O.I. Romanova. Moskva: Academia, 656–671.
- NOVOTNÁ, P. – BLAŽEK, V. 2007. Glottochronology and its application to the Balto-Slavic languages (I), *Baltistica*, 42/2, 185–210.
- NOVOTNÁ, P. – BLAŽEK, V. 2008. Rétorománské jazyky: přehled a klasifikace, *Linguistica Brunensia*, A 56, 15–32.
- OREL, V. 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden-Boston-Köln: Brill.
- PANOVF, I. 1985. *Romanian-English & English-Romanian Dictionary*. Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică.
- PAPAHAGI, T. 1963. *Dicţionarul dialectului Aromîn / Dictionnaire aroumain (macédo-roumain)*. Bucureşti: Editura Academiei Populare Romîne.
- PODIKO, M.V. 1990. *Russko-moldavskij slovar*. Kišinev: Moldavskaja Sovetskaja Ėnciklopedija.
- PRICE, G. 2002. Rumunština; Arumunština; Meglenorumunština; Istrorumunština. In *Encyklopedie jazyků Evropy*. Ed. Glanville Price a kol. Praha: Volvox Globator, edice Litera, 371–378; 32; 290; 170.
- PUŞCARIU, S. 1905. *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*. Heidelberg: Winter.
- RUHLEN, M. 1987. *A Guide to the World's Languages. Vol.1: Classification*. Stanford: University Press.
- STAROSTIN, S. 1989. Sravnitel'no-istoričeskoe jazykoznanie i leksikostatistika. In *Lingvističeskaja rekonstrukcija i drevnejšaja istorija Vostoka. Materialy k diskussijam na Meždunarodnoj konferencii (Moskva, 29.V.-2.VI. 1989g.)*. I. Moskva: Institut vostokovedenija, 3–39.
- STAROSTIN, S. 1999. Comparative-historical linguistics and lexicostatistics. In *Historical Linguistics & Lexicostatistics*. Ed. by Vitaly Shevoroshkin & Paul Sidwell. Melbourne: Association for the History of Language, Science & History of Languages 3, 3–50.
- SWADESH, M. 1952. Lexico-statistic dating of prehistoric ethnic contacts, *Proceedings of American Philosophical Society*, 96, 452–463.
- SWADESH, M. 1955. Towards greater accuracy in lexicostatistic dating, *International Journal of American Linguistics*, 21, 121–137.
- TISCHLER, J. 1973. *Glottochronologie und Lexikostatistik*. Innsbruck: Kowatsch (IBS).
- ŠATAVA, L. 1994. *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný.
- T = TIKTIN, H. 1986–89. *Rumänisch-deutsches Wörterbuch. I-III*. Bearbeitet von Paul Miron. Wiesbaden: Harrassowitz.

Webové odkazy

- <http://en.wikipedia.org/wiki/Aromanian_language>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Istro-Romanian_language>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Megleno-Romanian_language>
- <http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=rup>

BALKANO-ROMANCE LANGUAGES: A LEXICOSTATISTIC TEST

A purpose of the present contribution is to express in a quantitative way mutual genetic relations between contemporary Balkano-Romance languages, i.e. without poorly documented Dalmatian / Vegliote. Applying the method of so-called 'recalibrated' glottochronology developed by Sergei Starostin, two approaches to evaluate the obtained percentages were used: strategy of partial averages divides the Balkano-Romance dialect continuum into two branches, north consisting of Rumanian (with Moldovian) and Istro-Rumanian, and south, represented by Arumanian and Megleno-Rumanian. This first split may be dated to c. 1270. Roughly a century later is the split of both the north and south branches into ancestors of historically attested languages. The alternative approach, based on the strategy of the lowest percentages, separates as the first Megleno-Rumanian in the beginning of the 12th century. The remaining three languages would be divided c. 1270. The first model, indicating the north / south dichotomy, seems to be in better agreement with other linguistic and historical facts. On the other hand, one would expect an earlier separation of these branches. So the most realistic could be a synthesis of the results of both approaches.

Václav Blažek
Ústav jazykovědy a baltistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika
e-mail: blazek@phil.muni.cz

